

Лила-Барська А. В.,
*аспірант Навчально-наукового інституту права та міжнародно-правових відносин
Університету митної справи та фінансів*

ПРО ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС НОТАРІУСА В УКРАЇНІ

ABOUT THE PUBLIC-LEGAL STATUS OF THE NOTARY IN UKRAINE

Стаття присвячена визначенню публічно-правового статусу нотаріуса в Україні та його особливостям, що зумовлено тенденцією розширення повноважень нотаріуса та реформування інституту нотаріату загалом. Здійснено аналіз норм чинного законодавства, що регламентує діяльність нотаріату в Україні та визначає правовий статус нотаріуса у відносинах публічного характеру. Проаналізовано положення законодавства України про нотаріат, а також окремі нормативно-правові акти, що прирівнюють нотаріусів до осіб, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги. Розглянуто повноваження делеговані нотаріусу державою, відмінних від нотаріальних, з метою надання їм юридичної вірогідності та визначено, що нотаріус в реалізації цих повноважень є носієм публічної влади. Приділено увагу доцільності визначення нотаріату України в законопроекті № 5644, як публічно-правового інституту. Акцентовано увагу, на необхідності поновлення процесу реформування нотаріату, зокрема в частині прийняття законопроекту № 5644. Окрема увага приділена аналізу уніфікованого закону Міжнародного Союзу Нотаріату, членом якої є Україна та встановлено, що відповідно до нього нотаріусом посадова особа, якій державою делеговано права та одночасно нотаріусом є фахівцем в галузі юриспруденції, який здійснює свою публічну функцію в рамках незалежної та регламентованої професії. Особливу увагу приділено особливостям визначення правового статусу нотаріуса крізь призму позицій вчених, зокрема щодо питанню здійснення нотаріальної діяльності від імені держави та місця нотаріату в правовій системі України. Визначено, що нотаріус має дуалістичний статус, адже з однієї сторони являється уповноваженою державою особою та діє від її імені, а з іншої сторони нотаріус є представником вільної юридичної професії та провадить свою діяльність незалежно, однак держава ж в свою чергу регулює нотаріальну діяльність нотаріуса, визначаючи порядок її організації, повноваження, форми їх реалізації, контроль дотримання законодавства, а сам нотаріус несе повну особисту відповідальність за свої дії згідно з визначеними законом процедурами та порядком.

Ключові слова: *нотаріус, правовий статус, публічна особа, функції держави, нотаріальна діяльність.*

The article is devoted to the determination of the public-legal status of a notary in Ukraine and its features, which is caused by the tendency to expand the powers of a notary and reform the notary institution in general. An analysis of the norms of the current legislation, which regulates the activities of the notary in Ukraine and determines the legal status of the notary in relations of a public nature, was carried out. The provisions of the legislation of Ukraine on notaries, as well as separate legal acts, which equate notaries to persons who are not civil servants, officials of local self-government, but provide public services, have been analyzed. Attention was paid to the expediency of defining the notary of Ukraine in draft law No. 5644 as a public legal institution. Attention was focused on the need to renew the process of reforming the notary, in particular in the part of adopting draft law No. 5644. Particular attention is paid to the analysis of the unified law of the International Union of Notaries, of which Ukraine is a member, and it is established that according to it, a notary is an official who has been delegated rights by the state and at the same time a notary is a specialist in the field of jurisprudence who performs his public function within the framework of an independent and regulated profession. Particular attention is paid to the specifics of determining the legal status of a notary through the prism of the positions of scientists, in particular, regarding the issue of performing notarial activities on behalf of the state and the place of the notary in the legal system of Ukraine. It was determined that the notary has a dual status, because on the one hand, he is a person authorized by the state and acts on its behalf, and on the other hand, the notary is a representative of the free legal profession and conducts his activities independently, but the state, in turn, regulates the notarial activity of the notary, determining the order of its organization, powers, forms of their implementation, control of compliance with the legislation, and the notary and the notary himself bears full personal responsibility for his actions in accordance with the procedures and order defined by law.

Key words: *notary public, legal status, public person, functions of the state, notarial activity.*

Актуальність теми дослідження. Інститут нотаріату є невід’ємною частиною правової системи України, що забезпечує дотримання та зміцнення законності та правопорядку в країні, здійснюючи охорону та захист прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, що є однією з головних гарантій держави. Актуальність теми дослідження зумовлюється тим, що наразі інститут нотаріату перебуває в процесі реформування та зберігається тенденція до розширення повноважень нотаріуса, що підтверджує доцільність дослідження питання публічно-правового статусу нотаріуса, а саме визначення його основних особливостей.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Окремі питання, що стосуються визначення правового статусу нотаріуса, зокрема у відносинах публічного характеру, його повноваження та особливості досліджувалися такими вченими як С.Я. Фурса, В.В. Баранкова, В.В. Комаров, В.М. Черниш, У.О. Палієнко, Н.В. Ільєва, К.І. Чижмарь, Ю.П. Ільїна, О.В. Коротюк та інші.

Метою даної статті є дослідження публічно-правового статусу нотаріуса та визначення його характерних ознак в Україні на основі аналізу чинного законодавства України.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до статті 92 Конституції України виключно законами України визначаються судоустрій, судочинство, статус суддів; засади судової експертизи; організація і діяльність прокуратури, нотаріату, органів досудового розслідування, органів і установ виконання покарань; порядок виконання судових рішень; засади організації та діяльності адвокатури [1].

Як зазначає Коротюк О.В., нотаріуси в практичній діяльності у переважній більшості фактично дотримуються принципу, передбаченого ст. 19 Конституції України, і вважають, що він поширюється на нотаріальну діяльність, відповідно до якого органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов’язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [1; 2, с. 186–187]. Однак, зважаючи на положення ст. 19 Основного закону, цей принцип на нотаріусів не поширюється. Загалом такий підхід законодавця відповідає правовому статусу

нотаріуса, відповідно до якого нотаріус є представником держави і діє від її імені, але не має владних повноважень [2, с. 186–187].

Проте не дивлячись на таке трактування положень Конституції України, вона не закріплює правовий статус нотаріуса. Відповідно до статті 3 Закону України «Про нотаріат» нотаріус – це уповноважена державою фізична особа, яка здійснює нотаріальну діяльність у державній нотаріальній конторі, державному нотаріальному архіві або незалежну професійну нотаріальну діяльність, зокрема посвідчує права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняє інші нотаріальні дії, передбачені законом, з метою надання їм юридичної вірогідності.

Варто зазначити, що законодавець обмежує нотаріусів у можливості здійснення іншої професійної діяльності, крім визначених законодавством випадків. Так, нотаріус не може займатися підприємницькою, адвокатською діяльністю, бути засновником адвокатських об’єднань, перебувати на державній службі або службі в органах місцевого самоврядування, у штаті інших юридичних осіб, а також виконувати іншу оплачувану роботу, крім виконання функції медіатора, викладацької, наукової і творчої діяльності, а також діяльності у професійному самоврядуванні нотаріусів.

На нотаріусів, які працюють у державних нотаріальних конторах або займаються приватною нотаріальною діяльністю, законом може бути покладено вчинення інших дій, відмінних від нотаріальних, з метою надання їм юридичної вірогідності. Нотаріуси можуть проводити медіацію у порядку, визначеному законом, за умови проходження ними базової підготовки медіатора [3].

Так, пунктом 3 частини першої статті 10 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» на нотаріуса державою покладено функції з державної реєстрації прав на нерухоме майно та нотаріусів наділено усіма повноваженнями, визначеними вказаним Законом для державних реєстраторів [4]. Частиною 2 статті 6 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження

зброї масового знищення» державою покладено на нотаріусів функцію здійснення фінансового моніторингу та відповідно віднесено їх не просто до суб'єктів первинного фінансового моніторингу, а до спеціально визначених суб'єктів первинного фінансового моніторингу [5]. Вищевказані приклади делегованих державою повноваження, відмінних від нотаріальних, з метою надання їм юридичної вірогідності, підтверджують, як публічний характер нотаріальної діяльності, адже стосуються сфери публічного регулювання, так і статус нотаріуса як носія публічної влади.

А також законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення регулювання нотаріальної діяльності», зареєстрований у Верховній Раді України 10 червня 2021 року під №5644 (далі – законопроект №5644), що був прийнятий за основу 15 лютого 2022 року, передбачає надання нотаріусам додатково повноважень з реєстрації шлюбу та їх розірвання, що наразі є виключним правом держави [6].

Аналізуючи положення вищезгаданого законопроекту №5644, можна прийти до думки, що визначення поняття «нотаріат» в ньому є цілком відповідним та відповідає положенню цього інституту в державі, так, автори визначають нотаріат в Україні як публічно-правовий інститут, який забезпечує реалізацію та здійснює захист прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб шляхом посвідчення прав та фактів, що мають юридичне значення, а також вчинення інших передбачених законодавством нотаріальних дій від імені держави. В контексті досліджуваного питання актуальною є також і реалізація, передбаченої законопроектом №5644, процедури переходу до єдиного нотаріату, що скасовує систему поділу нотаріусів на державних та приватних та надасть можливість закріплення єдиного статусу нотаріуса в Україні [6].

Прийняття законопроекту №5644 є вкрай важливим, адже він передбачає модернізацію законодавства та вдосконалення процедур, які використовуються в роботі нотаріусів та загалом відповідає європейським правилам регулювання нотаріальної діяльності, але на жаль, через повномасштабне вторгнення російських військ в Україну робота із прийняттям законо-

проекту № 5644 зупинена, як і процес реформування нотаріату, це вимушений крок держави, адже військова агресія російської федерації спричинила серйозну політичну, економічну, гуманітарну та соціальну кризу, яка вплинула на всі сфери життя українського народу.

Положення Закону України «Про запобігання корупції» також підтверджує публічно-правовий статус нотаріуса та визначає нотаріусів як осіб, які для цілей цього Закону прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування та визначає їх такими, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги [7].

Верховний суд України в своїй Постанові від 12 листопада 2020 року по справі № 200/3452/17 зазначає, що нотаріус є публічною особою, якій державою надано повноваження щодо посвідчення прав і фактів, які мають юридичне значення, та вчинення інших нотаріальних дій з метою надання їм юридичної вірогідності. Вчиняючи нотаріальні дії, нотаріус діє неупереджено, він не може діяти в інтересах жодної з осіб – учасника нотаріальної дії. Нотаріус не стає учасником цивільних правовідносин між цими особами, а отже, не може порушувати цивільні права, які є змістом цих відносин. Відсутня і процесуальна заінтересованість нотаріуса в предметі спору та реалізації прийнятого рішення. Нотаріус вчиняє нотаріальні дії від імені держави, тому в нього не можуть бути спільні чи однорідні права і обов'язки з особами, які звернулися до нього, або з особами, які вирішили, що їх права порушені нотаріальними діями [8]. Погоджуючись з позицією Верховного суду України, можна констатувати, що відносини між нотаріусом та особою, яка звернулась до нього мають публічну основу, адже в таких відносинах нотаріус постає як представник держави, виконуючи делеговані державою повноваження.

Міжнародний Союз Нотаріату, 9 жовтня 2013 року повноправним членом якого стала Україна, у своєму уніфікованому законі «Етика та Правила організації нотаріату», що є оновленням «Основних принципів нотаріальної системи латинського типу», затверджених Асамблеєю нотаріатів – членів Міжнародного

союзу нотаріату в Римі (Італія) 8 листопада 2005 року, та «Принципів нотаріальної етики», затверджених Асамблеєю нотаріатів – членів Міжнародного союзу нотаріату в Мехіко-Сіті 17 жовтня 2004 року та визначає в статті 3 «Організація нотаріату», що нотаріус є посадовою особою, якій державною владою делеговано право, що дозволяє надавати документам, які він складає, характеру справжності, забезпечувати їх збереження, наділяти їх доказовою та виконавчою силою. Окрім свого статусу посадової особи, нотаріус є також фахівцем в галузі юриспруденції, який здійснює свою публічну функцію в рамках незалежної та регламентованої професії [9].

На думку Чижмар К.І., нотаріат являє собою недержавний інститут, якому відповідно до законодавства України делеговані окремі повноваження держави щодо здійснення однією з найважливіших державних функцій – захисту прав і законних інтересів громадян і юридичних осіб. Іншими словами, нотаріат наділений повноваженнями державно-владного характеру і своєю діяльністю реалізує публічну владу держави. Тобто, у процесі виконання делегованих державних функцій нотаріат прирівнюється за конституційно-правовим статусом до органів держави [10, с. 72].

Система нотаріату не входить до системи органів виконавчої влади. Проте вважати діяльність нотаріуса як таку, у межах якої здійснюються владні управлінські функції, не можна. У діях нотаріуса немає ані адміністративного примусу, ані управлінських повноважень, хоча він і є посадовою особою (але не державним службовцем), а нотаріальну діяльність слід характеризувати як публічно-правову, оскільки вона здійснюється від імені держави. Що ж до владності у нотаріальних правовідносинах, то вона виявляється лише в офіційній силі нотаріальних актів [11, с. 153].

Як зазначає Ільїна Ю.П., нотаріальні дії завжди вчинюються від імені держави і мають державно-публічний характер. Тільки цим забезпечується виконання нотаріальних функцій, і тільки це є гарантом доказової сили нотаріальних документів. Для того щоб акти приватно практикуючого нотаріуса мали силу офіційних, держава повинна наділити його

певними повноваженнями, що в сукупності складають компетенцію нотаріуса [12, с. 107].

Фурса С.Я. вважає, що нотаріальна діяльність зумовлена виконанням функцій держави, але недоцільно надавати нотаріусам право діяти від імені держави і особливо це стосується приватних нотаріусів, адже таким чином пропонується зрівняти статус судді і нотаріуса, але для їх посад властиві різні функції та повноваження. Суду необхідно діяти від імені держави для того, щоб його рішення було загальнообов'язковим, а нотаріальним документам таких властивостей не потрібно надавати. В противному разі, при порушенні нотаріусом прав громадян – позов можна буде звертати проти держави. Сама процедура перегляду законності посвідченої від імені держави угоди буде деякою мірою некоректна [13].

Висновки. Враховуючи вищевикладене, проаналізувавши різні позиції науковців, можна дійти висновку, що нотаріус має особливий дуалістичний статус, суть якого розкриває зв'язок між державою та нотаріусом, адже з однієї сторони нотаріус завжди діє від імені держави, однак безпосередньої функції держави не виконує та не належить до її посадових осіб і не володіє владними повноваженнями, а з іншої сторони нотаріус є представником вільної юридичної професії та провадить свою діяльність незалежно. Держава ж в свою чергу регулює діяльність нотаріату в цілому, визначаючи порядок її організації, повноваження, форми їх реалізації, контроль дотримання законодавства, підстави анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю, а сам нотаріус несе повну особисту відповідальність за свої дії згідно з визначеними законом процедурами та порядком.

Нотаріус, здійснюючи незалежну професійну діяльність, виступає представником держави та здійснює свої функції на підставі санкціонованих державою повноважень, що є підтвердженням публічності такої діяльності, адже нотаріус зобов'язаний діяти виключно відповідно до закону та не має права безпідставно відмовити у вчиненні нотаріальної дії, що забезпечує захист громадян від можливого зловживання владою, високу кваліфікацію та законність нотаріальних актів та збереження довіри до інституту нотаріату в цілому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР: станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 24.04.2023).
2. Коротюк О.В. Нотаріус як спеціальний суб'єкт злочину : дис. ... канд. юрид. наук : 12:00:08. Київ, 2014. 238 с.
3. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12> (дата звернення: 24.04.2023).
4. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України від 01.07.2004р. №1952-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15> (дата звернення: 24.04.2023).
5. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15> (дата звернення: 24.04.2023).
6. Проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення регулювання нотаріальної діяльності» № 5644 від 10.06.2021 URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72191 (дата звернення: 24.04.2023).
7. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. №1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 24.04.2023).
8. Постанова Верховного суду України від 12 листопада 2020 р., судова справа № 200/3452/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92842282> (дата звернення: 24.04.2023).
9. Deontology and Rules of Organization for Notariats – UINL. *Inicio – UINL*. URL: <https://www.uinl.org/organizacion-de-la-funcion> (date of access: 24.04.2023).
10. Чижмар К.І. Органи нотаріату в Україні: окремі аспекти конституційно-правового статусу. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. №4. С. 71–74. URL: http://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/09/4_2014.pdf#page=71 (дата звернення: 24.04.2023).
11. Юрах В. Правовий статус нотаріуса у відносинах публічного характеру. Наукові записки [Кіровоградського державного університету імені Володимира Винниченка]. 2017. №1. С.151–155. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/snslnnp_2017_1_28. (дата звернення: 24.04.2023).
12. Ільїна Ю.П. Деякі питання, що виникають при визначенні правового статусу нотаріуса в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2011. №1. С.105–108. URL: <https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc1/24.pdf> (дата звернення: 24.04.2023).
13. Фурса С.Я. Теоретичні основи нотаріального процесу в Україні : автореф. дис. ... д.ю.н.: 12.00.03 Ін-т держави і права імені В. М. Корецького.: К., 2003. 40с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/aref/20081124049618> (дата звернення: 24.04.2023).